

DESPRE SUFIXELE *-(ĂR)IE* ȘI *-(ĂR)EASĂ*

CRISTIAN MOROIANU

1. Etimologia internă pune în fața cercetătorilor probleme dintre cele mai interesante, pe de o parte prin numărul mare de afixe, prin caracterul lor fals sau real, prin relațiile formale și semantice existente între derivatele rezultate și, pe de altă parte, prin consecințele teoretice care decurg dintr-o opțiune de ordin practic: este vorba, într-o anumită situație, de un singur derivat cu mai multe sensuri sau de mai multe derivate omonimice, diferit construite? Vorbim de sufixe paronimice sau de variante ale aceluiași sufix? Sau, oare, ne aflăm într-o situație mixtă?

2. În contribuția de față, punem în prim-plan importanța corelării argumentelor semantice cu cele formale care să conducă spre o analiză mai clară a structurii cuvintelor derivate, atunci când numai criteriile formale nu sunt suficiente. Am ales spre discuție sufixele compuse *-(ăr)ie* și *-(ăr)neasă*, a căror întrebuințare ridică semne de întrebare și al căror tratament lexicografic dă, încă, naștere la interpretări și inconsecvențe. Materialul lingvistic a fost extras, cu puține excepții, din *Dicționarul Invers*, iar explicațiile etimologice au fost date după DA/DLR și MDA¹. Principalele probleme în ceea ce privește derivatele cu sufixele amintite sunt diferențierea între derivatele polisemantice, pe de o parte, și derivatele omonimice, pe de altă parte, și gruparea sensurilor în funcție de opțiunea pentru un sufix sau altul.

3. Suffixul *-ărie*, semnalat în treacăt de G. Pascu², a fost discutat, douăzeci de ani mai târziu, de Al. Graur³ și a constituit, alături de sufixul *-ie*, subiectul unui studiu monografic semnat de Elena Slave⁴. Autorii citați au atras atenția asupra dublei posibilități de formare a derivatelor în discuție (fie de la o bază primară cu ajutorul compusului *-ărie*, fie de la un agent în *-ar* (bază secundară) cu ajutorul sufixului *-ie*, în funcție de sens: „Cel mai adesea este foarte dificil să se spună dacă derivatul în *-ărie* [sau, mai degrabă, simțit ca fiind construit cu *-ărie*, n.n.] provine din primitiv sau din derivatul în *-ar*”, precizează Al. Graur⁵, continuând cu ideea că primul are în general un sens peiorativ, în timp ce al doilea rămâne neutru. După Elena Slave, criteriul de departajare ar fi cel semantic: „dacă cuvântul respectiv denumește o meserie sau locul unde se fabrică, se vinde ceva, îl socotim, în general, derivat în *-ie* (*blănărie*, *gazetărie*, *lăptărie*, *plugărie*); dacă substantivul e

¹ Celelalte dicționare consultate sunt trecute în mod explicit la notele de subsol.

² *Sufixe românești*, Edițiunea Academiei Române, București, 1916, p. 385.

³ *Notes d'étymologie roumaine*, în „Bulletin linguistique”, IV, 1936, p. 70–72.

⁴ *Sufixe -ie și -ărie*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al III-lea (Redactor responsabil: acad. Al. Graur), Editura Academiei, București, 1962, p. 163–174 (în continuare SMFC).

⁵ *Art. cit.*, p. 71.

colectiv îl socotim, de obicei, derivat cu *-ărie* (*argintărie, aurărie, blănărie, lemmărie*)⁶.

4. Dicționarele manifestă o relativă inconsecvență în tratarea derivatelor amintite drept cuvinte polisemantice sau ca omonime interne și, în ultima situație, gruparea sensurilor sub unul sau altul dintre cuvintele-titlu este discutabilă. Autorii DA-ului au în vedere⁷ mai multe variante, după o concepție unitară dar destul de generală: a) derivarea de la agent cu sufixul abstract-locativ *-ie* (vezi *blănărie, ciubotărie, fierărie* etc.); b) derivarea de la primitiv cu sufixul locativ-colectiv *-ărie* (vezi *fânărie*); c) derivarea cu un sufix (neprecizat) abstract, local și colectiv (vezi *cizmărie, curelărie, cușitărie* etc.); d) o dublă derivare, de la baze diferite cu sufixe diferite, la sfârșitul unui unic articol de dicționar: *arămărie*, s.f. 1°. Atelier, fabrică sau prăvălie de arămuri. 2°. Negoț cu aramă sau cu arămuri. 3°. Arămuri. – Derivat, în sensul 1° din *arămar*, prin suf. abstr. *-ie*; în sensul 2°–3° din *aramă*, prin suf. abstr. /2°/ și col. /3°/ *-ărie*. La fel, vezi și *argintărie, brânzărie, găitănărie* etc. În MDA se preiau, în general, opțiunile etimologice din DA făcându-se, în unele locuri, alte interpretări. Diferența majoră este o preferință mai pronunțată spre omonimie internă prin comparație cu tratarea sub același cuvânt-titlu polisemantic făcută de autorii vechiului dicționar academic. Spre exemplu, derivatul *fierărie* (explicat într-un unic articol în DA), apare în MDA sub două articole: *fierărie*₁, s.f. (*fierar + ie*) „atelier în care fierarul prelucrează la cald fierul sau alt metal; meșteșugul fierarului” și *fierărie*₂, s.f. (*fier + ărie*) „magazin unde se vând obiecte fabricate din fier sau din alt metal; obiecte sau piese din fier sau din alt metal”. Din păcate, aducerea la zi a informației din DA nu este întotdeauna făcută în modul cel mai inspirat. Spre exemplu, eliminarea din MDA a opțiunii unei duble etimologii în cazul unui derivat (considerat, în continuare, polisemantic) nu este suplinită cu o soluție mai completă (și chiar mai corectă), ci dimpotrivă. În cazul lui *găitănărie*, spre exemplu, preferința exclusivă pentru varianta *găitănar + ie* nu este susținută de conținutul semantic al derivatului: „prăvălie în care se vând și se lucrează găitane; *meserie de găitănar*; marfă constituită din găitane”⁸.

5. În capitolul consacrat formării cuvintelor din ediția a II-a a tratatului universitar de *Limba română contemporană*⁹, Ion Coteanu discută împreună sufixele pentru denumiri abstracte *-ie* (*-ărie*), considerând că „derivatele în *-ie* de la nume de agent se grupează împreună cu cele care provin dintr-un verb, au adică

⁶ *Art. cit.*, p. 165. Despre valoarea colectivă a sufixului *-ărie*, vezi, *ibidem*, Florentina Sădeanu, *Sufixele colective din limba română, cu specială trimitere asupra repartiției lor*, p. 53–54, 72–74. Caracterul unic sau dual al derivării cuvintelor citate va fi comentat pe parcursul articolului.

⁷ Dacă nu ignoră, cu bună știință, o formulă derivativă explicită (vezi *cărbunărie, cărnărie, cărnățarie* etc.).

⁸ După litera M, MDA-ul respectă întocmai opțiunile lexicografice și soluțiile etimologice din DLR, pentru care motiv vom cita, în continuare, numai pe ultimul.

⁹ Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrânceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul*, ediție revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 183–244 (în continuare I. Coteanu, LRC).

înțelesul de /rezultat al acțiunii exercitate de numele de agent/ (...). Prin urmare, în derivate ca *argintărie*, *aurărie*, *bostănărie*, *cărăușie*, *cojocărie*, *croitorie*, *dulgherie*, *făurărie*, *grădinărie*, *lăutărie*, *mezelărie*, *olărie*, *pantofărie*, *rotărie*, *strungărie*, *șepcărie*, *tăbăcărie*, *turnătorie*, *zidărie* etc. *-ie* apare ca atare” (p. 218). Autorul are în vedere, în mod separat, și sufixul colectiv *-ărie* (din *argintărie*, *bostănărie*, *colbărie*, *ierbărie*, *lăcărie*, *pepenărie*, *prăfărie*, *rufărie*, *stâncărie*, *turbărie*, *viermărie*, *viespărie*)¹⁰, respectiv sufixul de loc *-ie* (*-ărie*) „când arată unde se află, se produce sau se vinde un lucru, un bun legat sau nu de numele agentului, unde se depune o activitate permanentă, se exercită un meșteșug” (p. 224): *blană* – *blănar* – *blănărie*, *fier* – *fierar* – *fierărie* etc. vs. *benzină* – *benzinărie*, *lână* – *lânărie*, *monetă* – *monetărie* etc.

6. Este cunoscut și explicabil din punct de vedere istoric faptul că baza sufixului compus *-ărie* este sufixul de agent *-ar*, moștenit din lat. *-arius* (vezi *căprar*, *fierar*, *lemnar*, *măcelar*, *păcurar*, *pescar*, *porcar* etc.). De la numele de agent în *-ar* au derivat foarte multe substantive cu ajutorul sufixului inițial abstract *-ie* moștenit, la rândul lui, din lat. *-ia*, cu sensul primar „ceea ce face agentul, activitatea, meșteșugul agentului”, la care s-au adăugat, progresiv, alte valori (locul exercitării sau produsul meseriei, mulțimea de obiecte create sau valorificate de agent). Din aceste ultime derivate (agent în *-ar* + *-ie*) a fost simțit ca sufix nu *-ie*, ci *-ărie*; acesta din urmă (segmentat printr-o falsă analiză) a fost atașat, cu diverse valori, la teme substantivale, adjectivale, verbale (dintre exemplele care nu au și un corespondent nume de agent, vezi: *copilărie*, *fleșcărie*, *giumbușlucărie*, *politicărie* etc.; *comicărie*, *pelticărie*, *romanticărie*, *șolticărie* etc.; *fățărie*, *jucărie*, *torcărie*, *sofisticărie* etc.). Semnificația primară a derivatelor cu noul sufix intern compus *-ărie* trebuie să fi fost, indiferent de temă, abstractă (calitate, stare, rezultatul unei acțiuni), după modelul derivatelor în *-ie*. Așadar, paralel cu *fierar* – *fierărie*, *lemnar* – *lemnărie*, *măcelar* – *măcelărie* etc. (în care derivatele analizabile în *-ie* arată, în primul rând, „meșteșugul agentului”), alături de abstractele *adeverie* „adevăr”, *blânzie* „blândețe”, *bolnăvie* „boală” etc. s-au format și dublete de tipul *beșivan* – *beșivănărie*, *babă* – *băbărie*, *dulap* – *dulăpărie*, (a face) *fișe* – *fișărie*, *gheșeft* – *gheșeftărie*, *pântec* – *pântecărie* etc., cu semnificație în principal abstractă. Concurat – și, în egală măsură influențat – de alte sufixe abstracte, la fel de vechi și de productive (*-re*, *-it*, *-eală* etc.), *-ărie* și-a atenuat semnificația originară începând să fie folosit inclusiv cu sensuri locale („unde lucrează agentul”, „spațiul unde sunt lucrate, păstrate, valorificate obiectele făcute de un agent /real sau virtual/, locul unde se exercită, într-un fel sau altul, acțiunea agentului”) și colective¹¹ (ultimele explicabile printr-o relație de tip metonimic: „mulțime,

¹⁰ Nu face însă nici o observație referitoare la statutul lexicologic al lui *bostănărie* de la p. 218 și al lui *bostănărie* de la p. 222.

¹¹ Poziția inițială de egalitate între *-ie* și *-ărie* facilitează echivalența și interacțiunea valorilor derivatelor create cu ajutorul acestora. Despre valori colective potențiale, vezi Florentina Sădeanu, *art. cit.*, p. 72–74.

cantitate mare de obiecte existente sau valorificate într-un anumit spațiu¹²). Dintre derivatele care întrunesc ambele valori semantice amintim: albinărie¹³, arămărie¹, argintărie¹, aurărie, Țerărie¹⁴, berbecărie, blănărie¹, brânzărie, bucătărie¹⁵, bumbăcărie¹, cărbunărie¹, cărnărie, cărnățarie¹⁶, cenușărie, cepărie, ciorăpărie, ciobotărie¹, cizmărie¹, covorărie, curelărie, cuțitarie¹⁷, făinărie, fânărie, fierărie¹, florărie¹, găinărie¹, găitanărie, grânărie¹⁸, harbuzărie, hulubărie, humărie, legumărie, lemnărie¹, lumânărie, mânușărie, mătăsărie¹, mățarie, mezelărie, monetărie, mustărie, nisipărie, olărie¹, opincărie¹, papucărie¹, pânzărie, pâslărie¹, pielărie¹, pieptănărie¹, plăcintărie¹, ploșnițarie, plumbărie¹, popărie, popicărie, postăvărie, pușcărie, rățarie, rotărie, scândurărie, sculărie, stămbărie, sticlărie¹, stupărie¹, șepcărie¹, șurubărie¹, tutunărie, urdărie, văcărie¹, vărzărie, viespărie, vinărie, vulpărie etc.

7. În ceea ce privește derivatele care nu au un corespondent nume de agent, relativ puține, sau al căror agent, chiar dacă există, participă mai mult analogic (*berbecar*, *brânzar*, *cârnațar*, *cenușar*, *cepar* etc.), refacerea procesului derivativ este destul de simplă: la primitiv se adaugă sufixul compus *-ărie*, cu sens locativ și colectiv (cantitativ)¹⁹. Prin corelarea criteriului formal cu cel semantic, se poate spune în felul următor: *berbecărie*, s.f. „turmă de berbeci; locul unde pășunează berbecii; țarc unde se țin berbecii despărțiți de oi” (*berbec* + *ărie*); *brânzărie*, s.f. „loc în care se fabrică brânza; loc în care se vinde brânza; cantitate mare de brânză” (*brânză* + *ărie*); *cârnațarie*, s.f. „cârnați mulți și de diverse sortimente; magazin de cârnați și de alte mezeluri” (*cârnațil* + *ărie*); *cenușărie*, s.f. „cantitate mare de cenușă; loc unde se strânge cenușa” (*cenușă* + *ărie*)²⁰; *cepărie*, s.f. „ceapă multă strânsă la un loc; loc cultivat cu ceapă” (*ceapă* + *ărie*) etc. Aportul agentului

¹² Vezi Elena Slave, *art. cit.*, p. 167. I. Coteanu, LRC, p. 223, explică relația dintre cele două valori în sens invers, refăcând valoarea spațială după cea colectivă.

¹³ Indicele arată tratarea omonimică a derivatelor în MDA și DLR. Eventualele diferențe față de DA sunt evidențiate pe parcursul articolului.

¹⁴ Deși sensurile sunt „local în care se bea bere; restaurant; fabrică de bere, în DA și în MDA se propune derivarea de la *berar* + *ie*.

¹⁵ Considerat în DA și în MDA un derivat exclusiv de la *bucătar* + *ie*. Posibilitatea unei derivări și de la *bucătel* + *ărie* este propusă în CADE, s.v., unde *bucate* este scris, în prezentarea sensurilor, cu litere rărite, ceea ce echivalează cu considerarea lui ca etimon intern.

¹⁶ Având sens cantitativ („cârnați mulți și de diverse sortimente”) și locativ („magazin de cârnați și de alte mezeluri”), termenul trebuie derivat direct de la pl. *cârnați* + *ărie*, nu ca în MDA, s.v., care îl derivă din *cârnațar* + *ie*. Pentru baza *cârnat*-*ărie*(i), vezi și DA, s.v.

¹⁷ Deși cele mai multe sensuri se referă la agent: „meșteșugul cuțitarului; atelierul sau prăvălia cuțitarului; obiecte fabricate sau vândute de către cuțitar; set de cuțite”, în MDA se propune derivarea exclusivă de la *cuțit* + *ărie*.

¹⁸ *Ibidem*, s.v., un singur cuvânt polisemantic (exclusiv din *grânar* + *ie*): „meseria grânarului; cantitate mare de grâne; hambar”, deși în limba română trebuie diferențiate două omonime parțiale interne: *grânar*₁, s.m. și *grânar*₂, s.n.

¹⁹ Vezi tratarea lor în DA, s.v., cu specificarea valorii duble (colective și locative) a sufixului în discuție, fapt omis în MDA.

²⁰ Vezi MDA, s.v., care corectează, de această dată în mod fericit, etimologia propusă în DA (de la *cenușar* + *ie*).

la construirea unor derivate de acest gen este posibil, mai ales pentru sensul de „meserie, îndeletnicire a berbecarului, brânzarului, cârnătarului, cenușarului, ceparului etc.” Sensul respectiv apare în unele cazuri, în altele nu, ceea ce întărește presupunerea că este, eventual, secundar și analogic, prin raportare la situațiile în care agentul este atestat înainte și are o poziție mai solidă alături de primitiv. Dacă semnificația menționată este atestată, cu atât mai mult ar trebui corelată, în același articol sau, preferabil, în articole separate, cu singura formulă de etimologie corectă, respectiv: *berbecar + ie*, *brânzar + ie*, *cârnătar + ie*, *cenușar + ie* etc.

8. Derivatele care au un corespondent nume de agent se pot explica, la rândul lor, în două moduri, aflate pe același plan ca importanță, în funcție de semnificațiile fiecăruia:

a) pe de o parte, prin adăugarea sufixului abstract *-ie* la un derivat de agent în *-ar*, cu sensul de „meșteșug, îndeletnicire, activitate a agentului”. În acest caz, fiind vorba de un alt sufix și de altă semnificație, ceea ce rezultă trebuie considerat, cel puțin din punct de vedere teoretic, unitate lexicală de sine stătătoare prin comparație cu omonimul său intern derivat cu *-ărie*. Spre exemplu, *albinărie*₂, s.f. „ceea ce face albinarul” (*albinar + ie*), *arămărie*₂, s.f. „meseria arămarului” (*arămar + ie*), *argintărie*₂, s.f. „meseria argintarului; arta argintarului de a lucra în argint” (*argintar + ie*), *aurărie*₂, s.f. „meseria aurarului”²¹ (*aurar + ie*), *blănărie*₂, s.f. „meseria blănarului” (*blănar + ie*), *bucătărie*, s.f. „meseria bucătarului” (*bucătar + ie*), *bumbăcărie*₂, s.f. „meseria bumbăcarului” (*bumbăcar + ie*), *cărbunărie*₂, s.f. „meseria de cărbunar” (*cărbunar + ie*) etc. Semnificația de „loc unde se exercită meseria, meșteșugul agentului” este implicită, ceea ce ne face să susținem, pe lângă valoarea abstractă a sufixului *-ie*, și o valoare locativă: spre exemplu, *albinărie*₂, s.f. poate fi înțeles și ca „loc, spațiu unde lucrează albinarul”, *arămărie*₂, s.f. „spațiu unde lucrează arămarul”, *argintărie*₂, s.f. „atelierul unde își desfășoară activitatea argintarul” etc.

b) prin adăugarea sufixului compus *-ărie* la un primitiv substantival, cu sensurile de „loc unde există, se produc, sunt depozitate sau se valorifică, într-un fel sau altul, diverse obiecte (depozit, atelier, magazin)” și de „mulțime, cantitate mare de obiecte existente, produse, depozitate sau valorificate în spațiul respectiv”: *albinărie*₁, s.f. „stupină; mulțime mare de albine” (*albină + ărie*), *arămărie*₁, s.f. „atelier de arămuri; prăvălie de arămuri; negoț cu arămuri; arămuri” (*aramă + ărie*), *argintărie*₁, s.f. „arginturi; locul sau magazinul unde se fabrică sau se vând arginturi” (*argint + ărie*)²², *aurărie*₁, s.f. „baie sau mină de aur; obiecte din aur” (*aur + ărie*), *blănărie*, s.f. „atelier unde se face îmbrăcăminte de blană; magazin de vânzare a blănurilor; obiecte de îmbrăcăminte de blană” (*blană + ărie*), *bumbăcărie*₁, s.f. „întreprindere unde se prelucrează bumbacul; teren plantat cu

²¹ Cuvânt neatestat cu acest sens în DA/MDA, s.v.

²² DA face diferența între derivatul cu *ar* și cel cu *ărie* (discutate totuși împreună), dar cuplează sensurile în mod diferit: „arginturi” din *argint + ărie* și „arta de a lucra în argint”, respectiv „locul de valorificare a argintului” din *argintar + suf. abstr. - loc. -ie*.

bumbac; produse din bumbac; cantitate mare de țesături din bumbac” (*bumbac + ărie*), *cărbunărie*₂, s.f. „loc sau cuptor unde se fac cărbuni; magazie de cărbuni; cărbuni mulți îngrămădiți la un loc” (*cărbune + ărie*) etc. Apelul la agent este aici posibil (deși redundant) pentru sensul locativ, posibil pentru sensul de activitate (vezi *arămărie*₂ „negot cu arămuri”) și imposibil pentru cel de „cantitate mare, mulțime de obiecte”.

9. Din încercarea de clasificare făcută sub 8. se pot face mai multe observații. În primul rând, raportarea derivatelor abstracte, locative și colectiv-cantitative în *-(ăr)ie* la ambele baze (și la primitiv, și la agentul derivat din acesta) trebuie corelată obligatoriu cu sensurile pe care le dezvoltă, iar această corelare este util²³ să fie vizibilă inclusiv în tratarea lexicografică. Astfel, pentru sensul abstract de „îndeletnicire, meșteșug, activitate”, trebuie plecat de la o bază nume de agent, la care se adaugă sufixul *-ie*, cu valoare primordială abstractă. Din alăturarea sufixului *-ie* la un nume de agent ar putea proveni valoarea locală secundară a primului, prin intermediul semului „loc unde se exercită meseria agentului”. Drept urmare, considerăm posibilă și corectă cuplarea celor două sensuri într-un singur articol de dicționar, cu etimologia: nume de agent + *ie* (abstract și local), întâlnită, de altfel, și în dicționarele consultate. De pildă, pentru derivatul *ciorăpărie*²⁴, s.f. „meserie a ciorăparului; magazin sau fabrică de ciorapi; mulțime sau sortimente de ciorapi” propunem următoarea departajare: *ciorăpărie*₁, s.f. „meserie a ciorăparului; spațiu unde lucrează ciorăparul” (*ciorăpar + ie*, cf. *ciorăpărie*₂) și *ciorăpărie*₂, s.f. „magazin sau fabrică de ciorapi; mulțime sau sortimente de ciorapi” (*ciorapi/ie + ărie*, cf. *ciorăpărie*₁)²⁵; pentru *curelărie*, s.f.²⁶ „atelierul curelarului (sau secție într-o întreprindere) unde se fabrică sau se repară curele și alte articole de piele; magazin (sau raion într-un magazin) unde se vând articole din piele; obiecte fabricate din piele; mulțime de curele; meșteșugul curelarului” propunem două articole: *curelărie*₁, s.f. „meșteșugul curelarului; atelier unde lucrează curelarul” (*curelar + ie*, cf. *curelărie*₂) și *curelărie*₂, s.f. „secție într-o întreprindere unde se fabrică sau se repară curele și alte articole din piele; mulțime de curele” (*curele + ărie*; cf. *curelărie*₁); pentru *cușitărie* (tratat, de asemenea, într-un singur articol) „meșteșugul cușitarului; atelierul sau prăvălia cușitarului; obiecte fabricate sau vândute de cușitar; set de cușite (care face parte dintr-un serviciu)”: *cușitărie*₁, s.f. „meșteșugul cușitarului; atelierul sau prăvălia cușitarului” (*cușitar + ie*, cf. *cușitărie*₂) și *cușitărie*₂, s.f. „locul unde se fabrică cușite; set de cușite” (*cușite/ie + ărie*; cf. *cușitărie*₁); pentru *găitănărie*, id. „prăvălie în care se vând și se lucrează găitane; meserie de găitănar; marfă constituită din găitane”: *găitănărie*₁, s.f. „meseria găitănarului; prăvălie unde lucrează găitănarul” (*găitănar + ie*, cf.

²³ Dincolo de respectarea unor criterii etimologice, utilitatea unei asemenea abordări este vizibilă în activitatea didactică referitoare la deducerea logică a unor etape în desfășurarea procesului derivativ și în crearea unor familii lexicale.

²⁴ Tratat într-un singur articol în DA și în MDA, s.v.

²⁵ Sensul comun, datorită căruia este utilă o trimitere de la un omonim la celălalt, este cel locativ.

²⁶ Tratat într-un singur articol în DA și în MDA, s.v.

*găitănărie*₂) și *găitănărie*₂, s.f. „prăvălie în care se vând și se lucrează găitane; marfă constituită din găitane” (*găitane* + *ărie*; cf. *găitănărie*₁); pentru *grânărie*, id. „meseria grânarului; cantitate mare de grâne; hambar”: *grânărie*₁, s.f. „meseria grânarului” (*grânar*₁, s.m. + *ie*) și *grânărie*₂, s.f. „cantitate mare de grâne; hambar” (*grâne* + *ărie* sau *grânar*₂, s.n. + *ie*); pentru lumânărie, s.f.²⁷: *lumânărie*₁, s.f. „meserie de lumânărar” (*lumânărar* + *ie*) și *lumânărie*₂, s.f. „fabrică sau prăvălie de lumânări; taxă sau impozit pe comerțul de lumânări; cantitate mare de lumânări” (*lumânări* + *ărie*)²⁸; pentru *mănușărie*, s.f., id.: *mănușărie*₁, s.f. „meserie a mănușarului; atelierul sau prăvălia mănușarului” (*mănușar* + *ie*; cf. *mănușărie*₂) și *mănușărie*₂, s.f. „fabrică sau atelier de mănuși; prăvălie unde se vând mănuși; depozit de mănuși” (*mănușă*-*il* + *ărie*; cf. *mănușărie*₁); pentru *mătăsărie*, s.f.: *mătăsărie*₁, s.f. „cantitate mare de mătase; mărfuri de mătase; țesătură de mătase” (*mătase* + *ărie*)²⁹ și *mătăsărie*₂, s.f. „fabrică de mătăsuri; industrie, comerț cu mătăsuri” (*mătăsar* + *ie*)³⁰; cf. *mătăsărie*₁) etc. Dintre cuvintele explicate într-o manieră similară, cităm: *găinărie*₁, s.f. (E: *găină* + *ărie*) „coteț de găini; crescătorie de găini; păsări de curte” și *găinărie*₂, s.f. (E: *găinar* + *ie*) „furt de găini [meșteșugul găinarului, n.n.]; potlogărie; afacere ilicită mărunță, cf. găinar”; *lemnărie*₁, s.f. (E: *lemn* + *ărie*) „grămadă de lemne; cherestea; material lemnos care intră într-o construcție; magazie, depozit de lemne; magazin de lemne; (...) loc unde se taie lemnele pentru foc; parte lemnoasă și ramificată a unui arbore” și *lemnărie*₂, s.f. (E: *lemnar* + *ie*) „meserie a lemnarului; prelucrare a lemnului (de către lemnar, n.n.); (...) atelier al lemnarului etc.”³¹; *olărie*₁, s.f. (*olar* + *ie*) și *olărie*₂, s.f. (*oale* + *ărie*), *opincărie*₁, s.f. (*opincar* + *ie*) și *opincărie*₂, s.f. (*opincă*, pl. *-i* + *ărie*), *papucărie*₁, s.f. (*papucar* + *ie*) și *papucărie*₂, s.f. (*papuc*/*i* + *ărie*); *pâslărie*₁, s.f. (*pâslar* + *ie*) și *pâslărie*₂, s.f. (*pâslă* + *ărie*), *pielărie*₁, s.f. (*pielar* + *ie*) și *pielărie*₂, s.f. (*piele* + *ărie*)³², *pieptănărie*₁, s.f. (*pieptănar* + *ie*)³³ și *pieptănărie*₂, s.f. (*pieptene* + *ărie*), *plumbărie*₁, s.f. (*plumbar* + *ie*)³⁴ și *plumbărie*₂, s.f. (*plumb* + *ărie*) etc.

10. Propunem, în continuare, o serie de completări și de corijări față de soluțiile etimologice și semantice existente în MDA, vizând cu precădere o anumită necorelare între formă și sens. Astfel, *băjenărie*, s.f. „băjenie; emigrare; timp cât

²⁷ În MDA, s.v., un sigur cuvânt polisemantic (*lumânărar* + *ie*): „meserie de lumânărar”, dar și „fabrică sau prăvălie de lumânări; (...) cantitate mare de lumânări”.

²⁸ În plus, varianta *lumânărie* pentru *lumânărie*, pe lângă o firească explicație fonetică, face trimitere directă la *lumânare*, *-ări*.

²⁹ Idem în DLR, s.v.

³⁰ Explicația din DLR nu este suficientă dacă nu se face o completare de sens („activitate a mătăsarului; locul unde lucrează mătăsarul”).

³¹ Vezi MDA, s.v.

³² Vezi DLR, s.v.

³³ Sensurile lui *pieptănărie*₁, s.f. („atelier în care se lucrează piepteni; magazin de piepteni; negoț cu piepteni”) fac trimitere și la obiect (*piepten* + *ărie*).

³⁴ Pentru a realiza o legătură între semantică și etimologie, pentru sensul unic de „atelier în care se lucrează plumbul” ar fi necesară și o trimitere la agent: „atelier unde lucrează plumbarul”.

este cineva în băjenărie”, se poate explica nu numai de la *băjeni*, vb. + *ărie*, ci, mai ales, de la *băjenări*, vb. + *ie* (urmarea acțiunii de a băjenări) sau de la *băjenar* + *ie*³⁵ (acțiunea sau activitatea băjenarului); *berărie*, s.f. „local în care se bea bere; restaurant; fabrică de bere” trimite mai degrabă, prin sensuri, la primitivul *bere* + *ărie*³⁶ decât la *berar* + *ie*, agentul fiind implicit, dar nu necesar; *brânzărie*³⁷, s.f. trebuie raportat în primul rând la baza *brânză* (+ *ărie*, vezi sensurile „preparare a brânzei; loc în care se fabrică brânza; loc în care se vinde brânza; cantitate mare de brânză”); *cămătărie*, s.f. „împrumut de bani cu camătă; ocupația cămătarului” poate fi format, în egală măsură, de la *camătă* + *ărie* (aici cu sens abstract: rezultatul acțiunii de a face camătă) și de la *cămătar* + *ie* (activitatea cămătarului), în funcție de accentul pus pe una sau alta dintre semnificații; *clopotărie*, s.f. (inv.) „turnătorie de clopote” este format de la *clopotel* + *ărie*, și nu de la *clopotar* (al cărui rol, în lipsa semnificației „meserie”, trebuie situat pe plan secund); *chițibușărie*, s.f. „faptă de chițibușar; acțiune plină de chițibușuri” se raportează atât la *chițibușar* (+ *ie*, vezi primul sens) și la *chițibuș/uril* (+ *ărie*, vezi sensul secund); *fructărie*, s.f. „magazin de fructe; loc special pentru păstrarea fructelor” se explică mai degrabă de la *fructe* + *ărie*³⁸ decât de la *fructar* + *ie*; *frunzărie*, s.f. „frunziș” s-a format mai degrabă de la *frunză*, pl. -e + *ărie* decât de la *frunzar* + *ie*; *ghidușărie*, s.f. „ghidușie”, s-a putut forma nu numai de la *ghiduș* + *ărie*, ci și de la *ghidușie*, prin substituție de sufix (-*ărie* în locul lui -*ie*); *lăptărie*, s.f. „loc la stână în care se adună și se prepară; turmă de oi puțin numeroasă; magazin unde se vinde lapte; local de consumație unde se servesc produse din lapte; cantitate mare de lapte; sâni mari [plini de lapte, n.n.]; preparate culinare obținute din lapte” provine, conform sensurilor, în primul rând de la *lapte* + *ărie* (local și colectiv-cantitativ) și în al doilea rând de la *lăptar*, la care se poate face, eventual, trimitere prin cf.³⁹; *maimuțărie*, s.f. „maimuțăreală; strămbătură” s-ar explica mai degrabă din *maimuțări*, vb. + *ie*, cf. *maimuțăreală*, *maimuțărire*, *maimuțărit*, s.n., id., decât direct din *maimuță* + *ărie* (vezi și *cârciumărie*₂ „petrecere în cârciumă” < *cârciumări*, vb. + *ie*⁴⁰, *fățărie* < *fățări*, vb. + *ie*); în cazul lui *mățărie*, s.f., cu sens preponderent colectiv: „cantitate mare de mațe” și (rar) locativ: „locul unde se curăță, se pregătesc și se vând mațe; atelier în care se fac strune din mațe” este preferabilă o explicație din pl. *mațe*⁴¹, conform principiului semantic; pentru

³⁵ Pentru ultima soluție vezi DEX₂, s.v.

³⁶ Vezi DEX₂, s.v.

³⁷ Considerat în MDA derivat exclusiv de la *brânzar* + *ie*, deși sensul de „meserie a brânzarului” este rar. Proveniența din *brânzar* este posibilă, într-adevăr, însă numai pentru sensul de „meserie a brânzarului”, vezi DA, s.v.

³⁸ Vezi DEX₂, s.v., unde se pleacă de la *fruct*.

³⁹ Pentru dubla posibilitate de derivare, vezi și Al. Graur, *art. cit.*, p. 71. În CADE, s.v. se face trimitere la baza *lapte*. Varianta cea mai corectă, din toate punctele de vedere, este luarea în considerare a două omonime interne, formate în mod diferit.

⁴⁰ Cf. și *cârciumă*: „ceea ce se face la cârciumă”.

⁴¹ Pentru un primitiv pl. *mațe* ca bază cel puțin a lui *mățar*, s.m. „cel ce curăță și vinde mațe de animale pentru cărnați”, vezi CADE, s.v. (*mățărie* nu apare ca atare în CADE).

mezelărie, s.f. „magazin de mezeluri; fabrică de mezeluri”⁴², propunem derivarea directă de la *mezel + ărie*, raportarea la sufixul abstract *-ie* nefiind utilă (dealtfel, sensul de „meșteșug al mezelarului” nu este atestat în DLR); *pâinărie*, s.f. „loc unde se face pâinea” se explică mai degrabă de la *pâine + ărie* decât de la *pâinar + ie* etc.

11. Astfel construit și utilizat, sufixul compus *-ărie* a ajuns să-și dezvolte sensuri colective și/sau locative (*alvițărie* /locativ/, *cerbărie* /colectiv/, *cherestărie*⁴³, *ciorbărie* /colectiv/, *copăcărie*, *droșcărie* /locativ/, *fierbărie* /locativ/, *gogoșărie* /locativ/, *harbuzărie*, *hărbărie* /colectiv/, *ierbărie* /colectiv/, *lăcărie* /colectiv/, *mânzărie* /locativ/, *omidărie*, *orezărie*, *orzărie*, *pânzărie*, *ploșnițărie*, *rahărie*⁴⁴ /locativ/, *rufărie* /colectiv/, *sărbărie* /colectiv/, *solzărie* /colectiv/, *vărzărie*, *veșmântărie* /colectiv/, *vorbărie* /colectiv/ etc.), independent de asocierea, reală sau potențială, cu o valoare abstractă. După cum am mai precizat, sensul de „meșteșug sau activitate” trimite direct și exclusiv la agent (+ *ie*), cel de „cantitate mare sau mulțime de obiecte” trimite direct și exclusiv la primitiv (+ *ărie*) iar cel de „loc de manifestare a acțiunii agentului sau de loc unde sunt păstrate, făcute și valorificate obiectele” trimite, în egală măsură, și la agent și la obiect. Din acest motiv, o trimitere de la un omonim la altul este, după părerea noastră, necesară și binevenită pentru înțelegerea mai clară a relației formale și semantice dintre bază și derivat. Pe de altă parte, existența simultană a mai multe derivate abstracte în *-eală*, *-re*, *-it* (atestate aproximativ în aceeași perioadă și la aceiași autori) poate acredita inclusiv ideea unei posibile substituții de sufixe de la baze verbale, cu argumentul unor semnificații asemănătoare (vezi, spre exemplu, *măimuițărie*, *măimuițăreală*, *măimuițărire*, *măimuițărit*).

12. Situația este oarecum asemănătoare și în ceea ce privește modalitatea sau modalitățile de formare ale derivatelor cu sufixul *-(ăr)reasă* segmentat, prin falsă analiză, din formele de agent în *-ar* cărora li s-a adăugat sufixul *-reasă* (inițial cu valoare moțională: *căimăcăneasă*, *căpităneasă*, *coloneleasă*, *doctoreasă*, *generăleasă*, *isprăvniceasă*, *jupâneasă*, *postelniceasă*, *stolniceasă*, *vorniceasă* etc.)⁴⁵. Din exemple de tipul: *anticăreasă*, *arhondăreasă*, *gospodăreasă* (fals înțelese ca derivate în *-ar*) și din derivatele autentice *bidinăreasă*, *bucătăreasă*, *cămătăreasă*, *cârciumăreasă*, *dogăreasă*, *franzelăreasă*, *grădinăreasă*, *lăptăreasă*, *lingurăreasă*, *morăreasă*, *olăreasă*, *opincăreasă*, *pantofăreasă*, *podăreasă*, *porcăreasă*, *tâmplăreasă* etc., corespondente feminine al agentului în *-ar*, s-a creat un nou sufix compus *-ăreasă*, atașat apoi unor baze primitive (*dulcețăreasă*,

⁴² Considerat în DLR, s.v., derivat exclusiv din *mezelar + ie*, în ciuda evidenței sensurilor.

⁴³ Vezi MDA, s.v. (E: *cherestea + lăărie*) (înv.) „cherestegerie”. Mai degrabă, *cherestărie* provine din *cherestea* prin substituirea lui *-ea* (simțit ca sufix) cu *-ărie*. În cazul derivatului *cherestegerie*, agentul participă efectiv (în mod formal) la crearea substantivului în *-ărie*.

⁴⁴ *Ibidem*, s.v. Pentru trecerea de la *-ărie* la *-erie*, vezi Constantin Dominte, *Sufixul -erie în limba română*, în SMFC IV (Redactori responsabili: acad. Al. Graur și Mioara Avram), 1967, p. 69–79.

⁴⁵ Existența unui sufix compus *-ăreasă* nu poate fi neglijată, așa cum face I. Coteanu în I.R.C., p. 204. Vezi și G. Pascu, *op. cit.*, p. 26, care citează, însă, un singur exemplu: *găletăreasă* < *găleută + ăreasă*.

*podăreasă*₂, *rufăreasă* etc.) cu valoare de agent (cea care face dulceață, cea care face prostituție, cf. *pod*, cea care spală rufe etc.). Derivatele autentice în –(ăr)*reasă* au cel puțin două valori: una moțională (corespondentul feminin al bidinarului, al bucătarului, al cămătarului, al cârciumarului, al dogarului etc.) și una de agent (bidinăreasa nu este numai femininul bidinarului, ci și cea care lucrează cu bidineaua, cămătăreasa nu este numai soția cămătarului, ci și cea care dă bani cu camătă sau care face cămătărie, cârciumăreasa este și proprietara unei cârciumi, moșiereasa poate avea singură o moșie, morăreasa o moară, olăreasa să facă oale fără să aibă un soț olar etc.). Dacă ținem cont de această diferențiere semantică și dacă luăm în considerare o dublă posibilitate de derivare, de la baze diferite cu sufixe diferite, atunci rezultatul firesc ar fi crearea unor omonime interne și nu a unor cuvinte polisemantice. Atunci, dacă înțelegem prin *morăreasă* „soție a morarului”, cuvântul este format de la baza *morar* + suf. moțional –*reasă*; dacă înțelegem prin *morăreasă* „proprietară a unei mori sau cea care lucrează la o moară”, atunci cuvântul este format de la baza *moară* + sufixul de agent –*reasă* și constituie un omonim al primului. Dubla derivare nu este valabilă în toate situațiile: spre exemplu, *cenușăreasă* „femeie care adună cenușa” trebuie format mai degrabă de la *cenușă* + –*reasă* decât de la *cenușar* + –*reasă*⁴⁶, *tăbăcăreasă* „soție de tăbăcar” este format din *tăbăcar*, *tâmplăreasă* „soția tâmplarului” trebuie raportat astăzi exclusiv la *tâmplar* etc. De asemenea, nici aici nu trebuie scoasă din discuție varianta unor substituții între sufixele sinonime –(ăr)*reasă* și –(ăr)*riță* (vezi existența unor dublete sinonimice *cârciumăreasă/cârciumăriță*, *morăreasă/morăriță*, *podăreasă/podăriță* etc.). Desigur, dicționarele fac trimitere aproape exclusiv la sufixul –*reasă*, ceea ce, în ultimă instanță, este cât se poate de corect, dar măcar o trimitere la o altă posibilitate ar face mai clară și mai flexibilă relația dintre formă și conținut.

13. Demersul nostru pledează, așa cum se poate constata, pentru luarea în considerare mai pregnantă a omonimiei interne, atunci când argumente formale și semantice o susțin. Argumentul morfologic sau morfematic al acestei propuneri îl constituie existența unor baze derivative și a unor sufixe diferite, prin intermediul cărora se construiesc unități lexicale cu sensuri diferite. În fața unei tratări lexicografice insuficient de unitare și care nu pune în evidență suficient relația dintre modul de formare și semnificația derivatului, este preferabilă o abordare care să împace, în măsura posibilului, cele două elemente și care să acopere cât mai multe dintre variatele aspecte ale fenomenului discutat. De altfel, „asocierea criteriului morfologic cu cel semantic în recunoașterea individualității unui cuvânt”⁴⁷ (principiu recomandat și utilizat consecvent de Mioara Avram, căreia îi este dedicat, in memoriam, articolul de față) este, alături de diferențierea fonetico-

⁴⁶ Pentru care vezi DA și DEX₂, s.v.

⁴⁷ Vezi Mioara Avram, *Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română*, în SCL, IX, nr. 3/1958, p. 315–333, republicat în Mioara Avram, *Studii de morfologie a limbii române*. București, Editura Academiei Române, 2005, p. 12–38.

morfoloică, cel mai important argument pentru stabilirea unor limite științifice între omonimia internă și polișemie.

De asemenea, în ciuda faptului că, din punct de vedere formal, cele mai multe derivate colective în *-ărie* fac trimitere la o bază de singular, este utilă (cel puțin pentru înțelegerea mecanismului derivativ) o raportare și la forma de plural, mai ales că diferențele fonetice nu sunt semnificative.

În sfârșit, considerăm că o prezentare mai flexibilă a posibilităților de derivare oferite de limbă nu poate fi decât binevenită, în contextul relațiilor stabilite între membrii unei familii lexicale, în funcție de accentul pus pe una sau alta dintre bazele derivate. Spre exemplu, plecând de la baza primitivă *floare*, cel care se ocupă de flori este *florarul* (*floare*, *flori* + suf. de agent *-ar*), al cărui corespondent feminin este *florăreasa* (*florar* + suf. moțional *-easă*); *florăreasa* nu este în mod obligatoriu soție a florarului, ci se poate ocupa de flori individual și independent (*floare*, *flori* + suf. de agent *-ăreasă*); grădina sau sera unde se cultivă flori, ca și mulțimea florilor, se numește *florărie*₁ (*floare*, *flori* + sufixul locativ și colectiv *-ărie*; cf. *florar*, s.m. și *florărie*₂); magazinul de desfacere a florilor face trimitere, pe de o parte, la *floare*, *flori*, vezi *florărie*₁, pe de altă parte, la *florar*, s.m. („locul unde își desfășoară florarul activitatea”) (*florărie*₂ < *florar* + suf. locativ *-ie*). Chiar dacă nu e atestat, sub influența analogiei există virtual și sensul abstract de „activitate a florarului”, care este subordonată, de regulă, lui *florărie*₂ (vezi valoarea inițial abstractă a suf. *-ie*). Chiar dacă știința în general tinde spre formule cât mai exacte și mai riguroase, știința limbii este uneori, din păcate sau din fericire, la fel de nuanțată și de interpretabilă ca limba însăși.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, M., 1958, *Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română*, în SCL, IX, 3, 315–333, republicat în M. Avram, 2005, *Studii de morfologie a limbii române*, București, Editura Academiei Române, 12–38.
- Candrea, I. -A., 1931, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* (partea I la *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*), București, Editura Cartea Românească (CADE).
- Coteanu, I., N. Forăscu, A. Bidu-Vrânceanu, 1985, *Limba română contemporană. Vocabularul*, Ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică (I. Coteanu, LRC).
- Dicționarul limbii române*, 1965–2002 (Seria veche, DA, redactor responsabil Sextil Pușcariu, București, 1913–1948; seria nouă, DLR, Editura Academiei, București).
- Dicționarul explicativ al limbii române*, 1996, coordonatori: I. Coteanu, L. Seche, M. Seche, Ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic (DEX₂).
- Dicționar invers*, 1957, Institutul de Lingvistică din București, Editura Academiei.
- Dominte, C., 1967, *Sufixul -erie în limba română*, în SMFC IV (Redactori responsabili: acad. Al. Graur și Mioara Avram), București, Editura Academiei, 69–79.
- Graur, A., 1936, *Notes d'étymologie roumaine*, în BL, IV, 64–119 (despre *-ărie*, p. 70–72).

- Micul dicționar academic*, 2001–2003, coordonatori: M. Sala și I. Dănăilă, București, Editura Univers Enciclopedic, (MDA).
- Pascu, G., 1916, *Sufixele românești*, București, Edițiunea Academiei Române.
- Sădeanu, F., 1962, *Sufixele colective din limba română, cu specială trimitere asupra repartiției lor*, în SMFC III (redactor responsabil: acad. Al. Graur), București, Editura Academiei, 41–87.
- Slave, E., 1962, *Sufixele -ie și -ărie*, în SMFC III (redactor responsabil: acad. Al. Graur), București, Editura Academiei, 163–174.

Facultatea de Litere
Universitatea din București